

iki görevini ölümüne kadar sürdürdü. Karşılaştırmalı Sâmi diller alanında çalışan Schultens, Ahd-i Atîk'in masoretik noktalama ve harekeleme sistemi yüzünden mâruz kaldığı tıkanmayı aşmak için çaba harcadı. Ona göre İbrânice ne mükemmel bir dildir ne de bozulmuş ve tamamen okunamaz haldedir. Bu konuda istisnâ bir özelliği bulunmamakta ve durumu diğer dillere, daha çok da Arapça'ya benzemektedir. Arapça İbrânice'nin kardeşidir; onun kadar eskidir ve bu iki dil iki lehçe gibi birbirine benzemektedir. Schultens, Kitâb-ı Mukaddes'in anlaşılması hususunda İbrânice'nin yetersiz kalması halinde zengin Arap edebiyatına başvurulması gerektiğini söyler (Weidner, XCV/2 [2003], s. 173). Döneminde bu dili kutsal kabul eden Gosset gibi araştırmacılara karşı da ısrarla Sâmi dillerin akrabalığı tezini işlemiştir. Hz. Süleyman ve Hz. Mûsâ zamanına kadar giden bazı Arapça beyitlerin bulunduğunu ileri süren Schultens, Kuzey Arabistan kabilelerinin atası olan Hz. İsmâil'in konuştuğu, İbrânice'den doğan Ya'rub b. Kahtân'ın dilinin de Arapça olduğu görüşündedir.

Eserleri. 1. *Dissertatio theologico-philologica de utilitate linguae arabicae in interpretanda sacra lingua* (1706; *Opera minora* [Leiden 1769], s. 487-510). Kitâb-ı Mukaddes'in anlaşılmasında Arapça'dan yararlanma konusu üzerine hazırladığı doktora tezidir. Kitâb-ı Mukaddes'te tam anlamıyla açıklanamamış otuz beş yerin aydınlatılabilmesi amacıyla bu tez konusunu seçen Schultens çalışmasında ayrıca Arapça, Keldânice, Süryânice ve Habeşçe'nin İbrânice ile kardeş diller veya onun lehçeleri olduğu görüşünü savunmaktadır. 2. *Origines Hebraeae I-II* (Franeker 1724; Leiden 1738). İbrânice'nin kökeni ve Sâmi dillerin akrabalığı hakkındadır. 3. *Haririi eloquentiae Arabicae principis: Tres priores consessus* (Franeker 1731). Harîrî'nin *el-Makâmât*'ının (baştan üç makâmenin) Latince açıklamalarla birlikte yapılmış ilk kısmı neşridir. 4. *Vita et res gestae Sultani Almalichi Alnasiri Saladin, Abi Modaffiri Josephi ..., nec non excerpta ex histoaria universalis Abulfedae* (Utrecht-Leiden 1732-1755). Bahâeddin İbn Şeddâd'ın *Sîretü Şalâhiddîn*'inin *Târîhu Ebi'l-Fidâ* ile İmâdüddin el-İşfahânî'nin *Târîhu Şalâhiddîn*'inden yapılan seçmelerle birlikte Latince'ye tercümesi ve neşridir. 5. *Liber Jobi cum nova versione ad Hebraeum fontem et commentario perpetuo* (Leiden 1737).

Ahd-i Atîk'in Eyub kitabındaki kapalı yerlerin Arapça'nın yardımıyla yapılan şerhidir. 6. *Consessus Hariri quartus, quintus et sextus. E codice manuscripto latine conversi ac notis illustrati. Accedunt monumenta vetustiora Arabicae* (Leiden 1740). Harîrî'nin *Makâmât*'ının dördüncü, beşinci ve altıncı makâmelerinin geniş açıklamalı tercümeleriyle birlikte neşridir. 7. *Monumenta vetustiora Arabicae sive specimina quaedam illustrata antiquae minoriae et linguae. Ex mss. Codd. Nuweirii, Mesoudii, Abulfedae, Hamasa etc. etc. Excerptis et edidit Albertus Schultens* (Lugduni Batavorum 1740). 8. *Proverbia Salamonis, versionem integram ad Hebraeum fontem expressit atque commentarium* (Leiden 1748). Ahd-i Atîk'in Süleyman'ın Meselleri kitabındaki iyi anlaşılabilen yerlerin Arapça'ya müracaatla yapılan şerhidir. 9. *Thoma Erpenii Grammatica arabica cum fabulis Locmani* (Leiden 1748). Erpenius'un Arapça gramerinin Lokman Hekim kıssaları ve -bazı hatalarla birlikte- Ebû Temmâm'ın *el-Hamâse*'sinden alınmış bir kısım beyitler ilâvesiyle yapılan yeniden neşridir. 10. *Alberti Schultens Opera minora* (Leiden 1769). Schultens'in makalelerinin toplu yayınıdır. 11. *Oratio de ingenio arabum* (Leiden 1788). Araplar'da millî ruha dairdir. F. Theodor Rink'in *Heinrich Albert Schultens: Eine Skizze* (Riga 1794) ve Herman Boerhaave'nin *Academische redevoering van Albert Schultens ter gedachtenisse van den grooten* (Amsterdam 1988) adlı eserleri Schultens hakkında yapılan çalışmaların önde gelenleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 105-107; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 305; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikîn*, Beyrut 1984, s. 14; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1990-91, III, 31, 319; VII, 113, 201, 342; D. Weidner, "Menschliche, heilige Sprache: Das Hebräische bei Michaelis und Herder", *Monatshefte*, XCV/2, Madison 2003, s. 173; İsmail Hakkı Kadı, "Hollanda'da Şarkiyat Araştırmaları", *Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive, Department of Turkish Studies, Universiteit Leiden*, s. 9 (http://tulp.leidenuniv.nl/content_docs/wap/ihk.pdf).

MÜNÂ HADDÂD YEKEN

SCHUON, Frithjof

(bk. İSÂ NÜREDDİN).

SEÂLIBE

(التعالبة)

Hâricîler'in

daha çok Horasan'da yayılan
Acâride kolundan ayrılmış
tâli bir fırka.

Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, Seâlibe'nin Sa'lebe, Abdülkâhîr el-Bağdâdî ise Sa'lebe b. Mişkân tarafından kurulduğunu belirtir. Buna karşılık Malatî, kurucusunun adını zikretmeksizin fırkanın ismini yanlış olarak Tağliyye diye kaydeder. Sonraki müelliflerden Şehristânî, fırkayı Sa'lebe b. Âmir'e nisbet ederek çok sayıda kolları bulunan müstakil bir fırka olduğunu söyler. Büyük bir ihtimalle II. (VIII.) yüzyılın ilk yarısında yaşayan, kimliği hakkında yeterli bilgi bulunmayan ve Sa'lebe, Sa'lebe b. Mişkân, Sa'lebe b. Âmir diye anılan kişi başlangıçta Abdülkerîm b. Acred'e tâbi olup bu zattan sonra fırkanın liderliğini üstlenmiş (Bağdâdî, s. 100) yahut onunla birlikte iken (Eş'arî, s. 97; Şehristânî, I, 131) aralarında çıkan bir ihtilâf yüzünden ondan ayrılmıştır. Bu ihtilâf bütün Hâricî fırkalarının önem verdiği iman-günah-küfür ilişkisine dayanıyordu. Abdülkerîm b. Acred bulûğ çağına geldiğinde İslâmiyet'i benimseyip benimsemedikleri sabit olmadıkça çocuklar hakkında hüküm verilemeyeceğini ileri sürerken Sa'lebe, ister küçük ister büyük olsun hakkı inkâr ettikleri ve zulme rıza gösterdikleri sabit olmadıkça çocukların İslâm dairesinin içinde sayılması gerektiğini belirtmiştir. Ergenlik çağına gelenlerin ise dine davet edilip kabul veya reddetme durumları ortaya çıkıncaya kadar haklarında dostluk yahut düşmanlık hükmü verilemeyeceği, köle statüsündeki zengin çocuklardan zekât alınması gerektiği, fakirlere ise zekât verilebileceği gibi hususları da Sa'lebe'den nakledilen görüşler arasında yer alır.

Abdülkerîm b. Acred'i tekfir edip Sa'lebe'yi imam olarak kabul eden kimseler onun adına nisbetle Seâlibe (Sa'lebiyye) diye anılmış, Sa'lebiyye de fırka içinde çıkan görüş ayrılıkları sebebiyle bazı tâli kollara ayrılmıştır. 1. *Ahnesiyye*. Ahnes b. Kays'ın mensuplarıdır. Ahnes, takıyye yönteminin uygulandığı yerlerdeki kible ehli hakkında mümin veya kâfir diye hüküm veremeyeceğini, sadece imanlı olduğu bilinen kimselerle yakınlık kurabileceğini ve kâfir diye bilinenlerle ilgisini keseceğini ifade etmiştir. Suikast düzenleyip adam öldürmeyi haram sayan bu grup kendileri gibi düşünenlerin dışında kalan ehl-i kiblenin ön-

ce dine davet edilmesini, benimsemedikleri takdirde kendileriyle savaşılmaması gerektiğini söylemiştir. 2. Ma'bediyye. Ma'bed b. Abdurrahman'a mensup olan bu grup kölelerden zekât alınması konusunda Seâlibe'ye muhalefet etmiş, ayrıca takkiye yönteminin uygulanması halinde sadaka paylarının tek bir pay haline getirilmesinin câiz olduğunu belirtmiştir. 3. Mükremiyye. Mükrem b. Abdullah el-İclî'nin mensuplarıdır. Mükrem namazı terkedenin kâfir olduğunu, ancak bu sonucun namazı terkten dolayı değil Allah'ı bilmeme sebebiyle ortaya çıkacağını ileri sürmüştür. Allah'ın birliğini, gizli ve açık her şeyi bildiğini idrak eden kimsenin bundan gaflet edip lâubali davranmadıkça günah işlemeyeceğini söyleyen Mükrem her türlü kebirayı bu hükmün içinde düşünmüştür. Mükremiyye ayrıca Allah'ın, kullarına yönelik rızâ veya buğzunun ölüm anındaki iman-küfür hallerine bağlı olduğunu kabul etmiştir (bk. MUVÂFÂT). 4. Rüseydiyye. Rüseyd et-Tûsî'ye mensup olan bu zümre Uşriyye diye de anılır. Bunlar nehirler, kuyular ve kanallarla sulanan arazi için oşrûn yarısının, tabii olarak sulanan araziye ise tamamının verilmesi gerektiği şeklindeki düşünceleri dolayısıyla ana fırkadan ayrılmıştır. 5. Şeybâniyye. Horasanlı Ebû Müslim'in Nasr b. Seyyâr'a karşı isyan etmesine yardımcı olan Şeybân b. Seleme'nin mensuplarıdır. Bu yardımı yüzünden çevresinde bulunan Hâricîler, Şeybân'la ilişkilerini kesmişlerdir. Ayrıca Allah'ı yaratıklara benzetme anlayışından dolayı Ehl-i sünnet'le birlikte Seâlibe'nin diğer gruplarından da tefkir edilmiştir. Başta Atiyye el-Cürcânî olmak üzere bazıları Şeybân'ın ölmeden önce tövbe ettiğini belirtmişse de, Seâlibe'den Ziyâd b. Abdurrahman'a tâbi olan ve Ziyâdiyye diye anılan grup onun kendisi gibi düşünen insanları öldürüp mallarına el koyduğunu, bu gibilerin tövbesinin aldığı malları geri verip kısas icra edilmedikçe makbul olmayacağını ileri sürmüştür. 6. Bid'iyye. Yahyâ b. Asdem (Asrem) isimli kişiye mensup olan bu grup kendileri gibi inananların mutlaka cennete gireceğini, iman konusunda, "İnşallah müminim" denilmemesi gerektiğini, aksi takdirde kişinin inancında şüphe bulunacağını söylemiştir. 7. Ma'lûmiyye ve Meçhûliyye. Abdülkâhîr el-Bağdâdî'nin Acârîde içinde zikrettiği bu grup (*el-Fark*, s. 97) Şehristânî tarafından Seâlibe fırkaları arasında anlatılmıştır. Ma'lûmiyye, Allah'ı bütün isim ve sıfatlarıyla bilmeyen kimsenin bunları bilip mümin oluncaya kadar cahil olduğunu, Meçhûliyye ise Allah'ın bazı isim

ve sıfatlarını bilen kimsenin O'nu bilmiş sayılacağını ileri sürmüştür. Ma'lûmiyye kulun iradî fiillerinin sadece kendi eseri olduğunu söylerken Meçhûliyye bu tür fiilleri Allah'ın yarattığını kabul etmiştir (*el-Milel*, I, 131-134).

BİBLİYOGRAFYA :

Eş'arî, *Ma'kalât* (Ritter), s. 97-100, 116, 120; Ebû'l-Hüseyn el-Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Bağdad-Beyrut 1388/1968, s. 178-179; Bağdâdî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 97, 100-103; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeyre), V, 55, 56; İsferyânî, *et-Tebşîr* (Hüt), s. 57-58; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 131-134; Fahrreddin er-Râzî, *İ'tikâdât* (Neşşâr), s. 49-51; Hüseyin Atvân, *ed-Da'vetü'l-Abbâsiyye: Târîh ve tetavvür*, Beyrut, ts. (Dârü'l-cil), s. 294-297; Mustafa Öz, "Acârîde", *DİA*, I, 318-319.

MUSTAFA ÖZ

SEÂLİBÎ, Abdülazîz b. İbrâhim

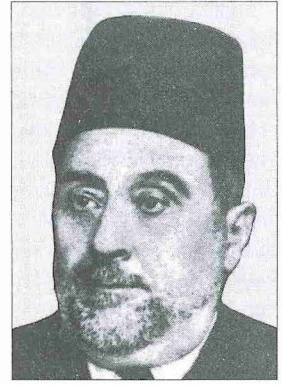
(عبد العزيز بن إبراهيم السعالي)

Abdülazîz b. İbrâhîm
b. Abdîrahmân es-Seâlibî
(1876-1944)

Tunuslu âlim, fikir ve siyaset adamı.

Fransız sömürge yönetiminin baskıları yüzünden Tunus'a göç etmiş Cezayirli bir ailenin çocuğu olarak Tunus şehrinde doğdu. Yirmi yaşında iken Zeytûne Medresesi'ni bitirdi. Seâlibî takma adıyla, büyük ilgi duyduğu siyasî konularda ve özellikle bölgedeki Fransız varlığına karşı Tunus'un bağımsızlığı fikrini savunan yazılar yazıp Mısır gazetelerinde yayımlamaya ve Aralık 1895'ten itibaren *Sebîlürreşâd* isimli kendi haftalık gazetesini çıkarmaya başladı. Siyasî, dinî, millî, ahlâkî konulara ağırlık veren ve toplumsal ıslahatı savunan gazetesinin bir süre sonra Fransız sömürge yönetimi tarafından kapatılması üzerine Tunus'tan ayrıldı. Ağustos 1896'da Trablus'a, iki ay kadar sonra Bingazi'ye ve ardından İstanbul'a gitti; II. Abdülhamid'in şeyhi Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî ile tanıştı. Kasım 1897'de Kahire'ye geçti. M. Reşîd Rızâ, Muhammed Kürd Ali, Abdurrahman b. Ahmed el-Kevâkîbî ve Muhammed Abdüh gibi yenilikçi fikir adamlarıyla görüştü. Bu arada *el-Mevsû'ât* adlı dergide yazılar yazdı; Ezher Üniversitesi'nde felsefe, tefsir ve hadis derslerine katıldı. Ardından Suriye, Filistin, Irak, İtalya, Danimarka ve Yunanistan'ı içine alan bir gezi yaptı. İki yıl kadar Cezayir ve Fas'ta kaldı, 1904'te Tunus'a döndü.

Tunus'ta milliyetçi ve yenilikçi görüşlerinden dolayı özellikle muhafazakâr ulemanın tepkisini çeken Seâlibî zındıklık itha-

Abdülazîz
b. İbrâhîm
es-Seâlibî

miyla mahkemeye çıkarıldı ve iki ay hapse mahkûm edildi. Daha sonra muarızlarına cevap vermek amacıyla İslâm'ın adalet, hürriyet ve hoşgörü dini olduğunu savunan bir kitap yazdı ve Fransızca'ya tercüme ettirerek *L'esprit liberal du Coran* adıyla yayımladı. 1907 başlarında, Tunus'un bağımsızlığını savunan Tûnusü'l-fetât hareketine katıldı. 1909'da haftalık *Le tunisien* gazetesinin Arapça edisyonu *et-Tûnisî'nin*, 1911'de onun yanında *el-İttihâdü'l-İslâmî* adlı gazetesinin editörlüğünü üstlendi. Ancak aynı yıl içerisinde her iki gazetesinin yayımı durduruldu. Ertesi yıl Tûnusü'l-fetât hareketinin kurucu başkanı Ali Bâş Hanbe ile birlikte Fransız yönetimi tarafından sürgüne gönderildi. Kısa bir süre sonra sürgün cezası kaldırıldıysa da önce Paris'e, ardından İstanbul'a giden iki arkadaştan Ali Bâş Hanbe İstanbul'da kaldı, Seâlibî ise Yemen, Hindistan ve Malezya'yı dolaştı ve 1914'te ülkesine döndü.

1918'de Ali Bâş Hanbe'nin ölümü üzerine hareketin en önemli ismi haline gelen Seâlibî, I. Dünya Savaşı'nın ardından Tunus'un bağımsızlığı için Fransız hükûmeti ve parlamentosu nezdinde görüşmeler yapmak için Paris'e gitti. Bu arada bazı Fransız gazetelerinde yazılar yazıp demeciler vermek suretiyle kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Ayrıca Tunus halkının sömürge yönetimi yüzünden karşı karşıya kaldığı problemleri eleştirel bir dille açıkladığı, halkın ve yerel yönetimin beklentilerini dile getirdiği bir kitap yazdı ve yine Fransızca'ya çevirterek *la Tunisie martyre* adıyla yayımladı. 15 Ocak 1920'de Tunus'un ilk düzenli siyasî partisi olan el-Hizbül-hurri'd-düstûrî et-Tûnisî (kısaca ed-Düstûr) kuruldu ve başkanlığına Seâlibî getirildi. Fakat Seâlibî, Fransa'da ve Tunus'ta büyük yankılar uyandıran bu kitabı toplattırılarak askerî cezaevine konuldu ve ancak dokuz ay sonra serbest bırakıldı (1 Mayıs 1921).